

החבר – אלזה מורנטה

חוברת לימוד · חטיבת ביניים · מסלול רגיל

📖 את היצירה קוראים במקראה הכיתתית.

שם: _____ **כיתה:** _____ **תאריך:** _____

תוכן החוברת

1. על הסופרת
2. הסיפור – סצנה אחרי סצנה
3. מבנה העלילה
4. הדמויות
5. אמצעים ספרותיים ונושאים
6. שאלות ומשימות
7. משימת כתיבה וכרטיס יציאה

יצרה: רוית ראש בן ישי

✍️ על הסופרת

אלזה מורנטה (1912–1985) נולדה ברומא שבאיטליה והייתה מהסופרות החשובות של איטליה במאה ה־20.

היא כתבה רומנים, סיפורים קצרים ושירה, ורבות מיצירותיה עוסקות בילדות, במשפחה, בעוני ובבדידות – תמיד דרך עיניים של דמויות רגישות.

ב"החבר" היא מתארת מבט לאחור של אדם בוגר על חברות מגיל 13 – חברות של הערצה, סוד, בושה ועלבון.

🎬 הסיפור – סצנה אחרי סצנה

🏫 סצנה 1: הפתיחה: הכיתה והחבר המיוחד

אדם בוגר נזכר בעצמו בגיל 13, כשהיה תלמיד גימנסיה והתלמיד המצטיין בכיתה, נער עם "נטייה פיוטית" (נשמה של משורר).

רוב בני הכיתה מתוארים כרגילים – לא יפים ולא מכוערים. אבל אחד בולט: נער יפה, נבון מאוד, קצת מרדן ועצל. כולם בטוחים שאילו רק רצה – היה הופך לראשון בכיתה.

המספר מעריץ אותו, ובלבו מכנה אותו "רב־מלאך".

> **💬 ציטוט קצר**
>
> "צץ בי רצון לקרוא לו רב–מלאך" – הכינוי מראה הערצה כמעט דתית – החבר נראה לו מושלם ונעלה.

✨ סצנה 2: התדמית: שיער זהב וספרים אדומים

המספר נזכר בשיער הזהב, בפנים העדינות, במבט הגאה ובצחוק הילדותי והצלול של החבר.

החבר תמיד מסורק, עונב עניבות יפות, וספריו כרוכים בכריכה אדומה ומבריקה. הכיתה מסיקה שהוא העשיר מכולם.

איש לא ביקר בביתו – ודווקא לכן הבית שלו מצטייר בדמיונם כמו ארמון.

ציטוט קצר

"הצטייר בעינינו מלכותי" – הכיתה בונה תדמית מתוך דמיון – לא מתוך ידיעה.

סצנה 3: "המשרתת" בשער בית הספר

בכל יום מחכה לחבר אישה גבוהה, שקטה ושומרת מרחק, עם פנים חיוורות ועייפות וצמה זהובה כבדה האסופה מאחור – תסרוקת של נשים פשוטות. לדברי החבר, היא המשרתת שלו.

השניים מחליפים חיוך קטן של סוד, האישה לוקחת ממנו את הילקוט, והם הולכים יחד הביתה.

באותה תקופה החבר קורא למספר בשמו הפרטי, אאוגוסטו, ולשאר התלמידים בשם המשפחה – והמספר מתמלא גאווה.

ציטוט קצר

"שותפות לדבר עבֵרה" – רק בדיעבד, כמבוגר, המספר מבין שהחיוך היה סוד משותף – רמז מטרים.

סצנה 4: השיא: הבכי ליד שולחן המורה

יום אחד החבר נקרא לקדמת הכיתה כדי להיבחן. בעיניו פחד נסתר. כבר בשאלה הראשונה הוא פורץ בבכי.

זה לא בכי של ילד, אלא בכי כבד ומר של מבוגר כואב – ראש מורכן בין הזרועות, גוף רועד.

בני הכיתה מרגישים אי־נוחות מציקה, כמו כשרואים גבר בוכה.

ציטוט קצר

"מר כמו זה של מבוגרים בכאבם" – הדימוי מכין אותנו לכך שהכאב שלו גדול ואמיתי – לא כאב של ילד מפונק.

סצנה 5: המפנה: הסוד נחשף

למחרת מתברר: אמו של החבר, שהייתה חולה כמה ימים, מתה בלילה. והאישה "המשרתת" שחיכתה לו בשער – הייתה אמו.

החבר התבייש בעוני של משפחתו והעמיד פנים שהיא משרתת.

במקום חמלה, הכיתה מגיבה בבוז. החבר כבר לא חוזר לבית הספר, ולכן איש לא יכול "להתנקם" בו. המספר כותב: הנקמה נשמרה בשבילו.

💬 ציטוט קצר

"הנקמה נשמרה בשבילי" – משפט קצר ומאיים שמכין את המפגש בחנות.

🏪 סצנה 6: בחנות של הדוד

החבר, יתום מאב ועכשיו גם מאם, נלקח על ידי דוד בעל חנות ועובד אצלו כשוליה.

כמה חודשים אחר כך המספר נכנס במקרה לחנות – ישר משיעור, ספרים מתחת לזרוע. החבר לבוש בגד צר וקצר מדי, אבל פניו עדיין יפות כל כך, ושוב עולה בלב המספר הכינוי "רב־מלאך".

החבר מחייך חיוך מאולץ, כמו ילד מוכה שלא רוצה להראות שכואב לו. המספר עומד קר ושותק מאחורי הדוכן.

💬 ציטוט קצר

"חיוך קטן מאולץ של ילד מוכה" – הדימוי חושף את הפגיעות שמאחורי החיוך.

⚡ סצנה 7: העימות: שתי מילים פוגעות

החבר מנחש את הבוז, עיניו נדלקות ביהירות, והוא לוחש למספר: "חרשן".

המספר עונה במשפט שעד היום נשמע לו זר, כאילו מישהו אחר שם אותו בפיו: "בן של משרתת".

פני החבר מסמיקות ואז מחווירות. ברגע הזה, כשהחבר נראה חסר הגנה, חוזרת אל המספר אהבת הילדות במלואה – והוא בורח בריצה מן החנות.

💬 ציטוט קצר

""בן של משרתת", אמרתי לו" – עלבון שפוגע בנקודה הכואבת ביותר – באם שמתה ובבושה.

🕰️ סצנה 8: הסיום: חרטה שנשארת לכל החיים

מאז המספר לא ראה את החבר ולא שמע עליו.

הוא משער, בלי לדעת למה, שהחבר נמצא בכלא – ומודה שהיה מוכן לשבת במקומו, ובלבד שישוחרר.

הסוף פתוח: אין פיוס ואין תשובה – רק אשמה, אהבה וזיכרון.

ציטוט קצר

"הייתי מוכן לשבת במקומו" – הגזמה שמראה עד כמה עמוקה האשמה – והאהבה.

מבנה העלילה

חלק א׳

שלב	מה קורה
פתיחה	הצגת המספר, הכיתה והחבר היפה והמוערץ – "רב־מלאך".
סיבוך	אישה "משרתת" באה לקחת את החבר מבית הספר בכל יום.
שיא	החבר פורץ בבכי מר ליד שולחן המורה.
התרה	מתברר שאמו מתה – והיא הייתה "המשרתת".
סיום	בוז של הכיתה; החבר עוזב את בית הספר.

חלק ב׳

שלב	מה קורה
פתיחה	המספר מגלה במקרה שהחבר עובד בחנות הדוד.
סיבוך	תיאור מראה עלוב: בגד צר וקצר, חיוך מאולץ; המספר קר ושותק.
שיא	עימות מילולי: "חרשן" מול "בן של משרתת".
התרה	המספר רואה את פגיעת החבר, אהבתו חוזרת – והוא נמלט.
סיום	חרטה ואשמה עד היום; "מוכן לשבת במקומו".

הדמויות

המספר – אאוגוסטו

דמות ראשית ומספר גיבור (גוף ראשון)

תלמיד מצטיין שמעריץ את החבר ונהנה מכל סימן של קרבה ממנו. כשהסוד נחשף הוא נסחף אחרי הבוז של הכיתה, ובחנות – כשהחבר פוגע בו – הוא מחזיר במכה כואבת הרבה יותר. כמבוגר הוא מבין את חומרת המעשה, ונושא חרטה ואהבה כל חייו.

החבר – "רב־מלאך"

דמות משנית מרכזית (ללא שם!)

נער יפה ומוכשר שכולם מניחים שהוא עשיר. מאחורי התדמית מסתתרים עוני, אם חולה ובושה גדולה. אחרי מות אמו הוא נשאר יתום, עוזב את הלימודים ועובד כשוליה. גם כשהוא נפגע – הוא מנסה לשמור על כבודו ותוקף בחזרה ("חרשן").

האם – "המשרתת"

דמות משנית

אישה פשוטה, עייפה וחיוורת, עם צמה זהובה כמו שיער בנה. היא משתפת פעולה עם הסוד, לוקחת את הילקוט "כמו משרתת" ומקריבה את כבודה כדי שבנה ייראה מכובד. מסירותה מעוררת שאלה: מי באמת שירת את מי?

בני הכיתה

דמות קיבוצית (רקע)

קבוצה שמשמשת רקע מנוגד לחבר. הם מעריצים אותו, מדמיינים את ביתו כארמון, ובגילוי האמת מרגישים מרומים ומגיבים בבוז במקום בחמלה. דרכם הסיפור מראה את כוחה של החבורה.

הדוד בעל החנות

דמות שולית

הקרוב היחיד שנותר לחבר. הוא מקבל אותו לביתו, אבל מעמיד אותו לעבוד בחנות – וכך נקטעת הילדות והלימודים של החבר.

תדמית מול מציאות

מה הכיתה חשבה	מה התברר
החבר הוא העשיר מכולם.	החבר עני ומתבייש בעוניו.
ביתו של החבר מלכותי.	"המשרתת" היא אמו.
לחבר יש משרתת פרטית.	אמו חולה ועייפה.
החבר יהיר כי הכול בא לו בקלות.	הוא יתום מאב.
גם הגורל מפנק אותו.	הוא יעבוד כשוליה בחנות.

🎨 אמצעים ספרותיים

🗣️ מספר גיבור (גוף ראשון) – המספר הוא גם דמות בסיפור. אנחנו רואים הכול רק דרך עיניו – ולכן התמונה סובייקטיבית, ולפעמים אפשר לפקפק בה.

🕰️ שני מישורי זמן – זמן ההתרחשות – המספר נער בן 13. זמן הסיפּר – המספר אדם בוגר שמביט לאחור, מבין יותר ומתחרט. ("שהיום אני רואה בו...")

🔎 רמזים מטרימים – פרטים קטנים שמכינים אותנו למפנה: הצמה הזהובה כמו שיער החבר, החיוך המשותף, הפנים העייפות, הבית שאיש לא ראה.

💥 מפנה ופואנטה – הגילוי שהמשרתת היא האם מאיר באור חדש את כל מה שקראנו קודם. בקריאה שנייה – הכול נראה אחרת.

🧭 ניגודים – עושר מול עוני, יופי מול עליבות, יהירות מול בושה, הערצה מול בוז, ספרים אדומים מבריקים מול בגד צר וקצר.

🌊 דימויים – "כמו מים שנשארו צלולים" – הצחוק נשאר טהור בזיכרון; בכי "מר כמו של מבוגרים"; "חיוך של ילד מוכה".

🐑 כינוי סמלי – "רב־מלאך" – הערצה שמרימה את החבר מעל כולם; הכינוי חוזר גם בחנות, ומראה שהאהבה לא נעלמה.

▨ סמל הזהב – שיער הזהב של החבר והצמה "מזהב מוצק" של האם – הזהב הוא מה שמחבר בין השניים ומרמז על הקשר המשפחתי.

❓ סיום פתוח ושמות – לחבר אין שם – הוא "החבר". הסוף לא סגור: איננו יודעים מה עלה בגורלו. הקוראים מוזמנים לחשוב ולהשלים.

💭 נושאים

🤝 חברות והערצה – חברות בגיל ההתבגרות יכולה להיות מלאה הערצה – ולכן גם שבירה מאוד. המספר אוהב את החבר, אבל לא יודע לעמוד לצדו ברגע האמת.

🎭 תדמית מול מציאות – הכיתה בנתה תדמית של "נער עשיר" מתוך פרטים חיצוניים. הסיפור שואל: עד כמה אנחנו באמת מכירים את מי שלידנו?

💰 עוני, מעמד ובושה – החבר התבייש בעוני ובאמו הפשוטה. הבושה הובילה להעמדת פנים – ואחר כך לבדידות.

👥 כוחה של החבורה – הבוז של הכיתה "נדבק" גם למספר. הסיפור מראה איך קבוצה יכולה להפוך הערצה לנקמה.

🛡️ נאמנות ובגידה – מי היה נאמן? האם המסורה, החבר שהגן על סודו – והמספר שבגד ברגע אחד של כעס.

🧸 ילדות ואובדן – החבר מאבד את אמו, את הלימודים ואת הילדות. גם המספר מאבד משהו: את התמימות.

😔 אשמה, חרטה וזיכרון – המספר הבוגר מתחרט כל חייו. מילה אחת פוגעת יכולה להדהד שנים רבות.

שם: _____ כיתה: _____ תאריך: _____

שאלות ומשימות

חלק א' – הבנה

1. בן כמה היה המספר בזמן האירועים?

(א) 11 (ב) 13 (ג) 16

2. איזה כינוי נתן המספר לחבר בלבו?

(א) נסיך (ב) רב־מלאך (ג) אלוף הכיתה

3. מדוע חשבה הכיתה שהחבר עשיר?

(א) הוא הגיע במכונית (ב) בגדיו המסודרים, עניבותיו וספריו המבריקים

(ג) הוא סיפר על הארמון שלו

4. מי הייתה האישה שחיכתה לחבר בשער?

(א) משרתת (ב) אמו (ג) דודתו

5. איזה פרט באישה רומז על קשר משפחתי לחבר?

(א) הצמה הזהובה (ב) הנעליים (ג) הקול שלה

6. מה קרה כשהחבר נקרא להיבחן?

(א) ענה נכון על הכול (ב) פרץ בבכי מר (ג) ברח מהכיתה

חלק ב' – פרשנות

1. באילו מילים מתאר המספר את רוב התלמידים, ובאילו את החבר? מה מלמד הניגוד?

2. מהו המפנה בסיפור? ציינו רמז מטרים אחד והסבירו כיצד הוא תורם להבנת המפנה.

3. תארו את הפער בין התדמית של "רב־מלאך" לבין דמותו האמיתית. בססו על היצירה.

4. מי פגע ראשון בחנות? איזה עלבון קשה יותר, ולמה?

5. מהם שני מישורי הזמן בסיפור? מה מבין המבוגר שהנער לא הבין?

✉ משימת כתיבה – עברו 10 שנים

המספר כותב מכתב לחבר: מתאר את הפגישה בחנות מנקודת מבטו ומסביר למה אמר את מה שאמר.
או: החבר עונה – מתנצל או לא מתנצל, ומסביר.

- מבנה מכתב לא רשמי
- לפחות 12 שורות
- לפחות 3 פרטים מהיצירה

קריטריון	מלא	חלקי	חסר	נק׳
מבנה מכתב	פנייה, פתיחה, גוף, סיום וחתימה – מלאים ומסודרים	יש רוב חלקי המכתב	חסרים חלקים רבים	20
נאמנות ליצירה	3+ פרטים מדויקים מהיצירה, משולבים בטבעיות	2–1 פרטים	אין פרטים או שיש טעויות	25
נקודת מבט ורגש	קול הדמות ברור; רגשות והסברים משכנעים	קול הדמות חלקי	לא ברור מי כותב	25
תוכן ומשמעות	הסבר עמוק: למה אמר/עשה, מה הבין עם השנים	הסבר כללי	אין הסבר	15

קריטריון	מלא	חלקי	חסר	נק׳
לשון והיקף	12+ שורות, לשון בהירה, פיסוק נכון	8–11 שורות או טעויות מעטות	פחות מ־8 שורות או טעויות רבות	15

🎟️ כרטיס יציאה

דבר אחד שלמדתי על חברות מהסיפור:

_____

רגע אחד שבו המספר יכול היה לבחור אחרת:

_____